

Dolgo sem jih držal pred starko, preden je segla po njih ter tiho dejela: »Kako vendar, da si se spomnil mene? Bog ti povrni!«

Zbolelo me je, zakaj tudi v teh besedah ni bilo nič veselja; neskončno žalostna je bila celo starkina zahvala.

Spet se je pogreznila v svoje misli. Molče je strmela v sliko, kakor bi mene niti ne bilo v kovačnici. Kar je nenadoma izpregovorila, a spet sama sebi, ne meni: »Ali če bi živila vsaj Bertka! Ne — morda je dobro, da mi jo je Bóg majhno vzel. Morda bi me zdaj prav tako žalila, jezila in zaničevala kakor me drugi.«

»Anka, tetka, verjemite mi, jaz Vas ne bom nikoli več! In tudi drugi Vas ne smejo, kadar bom jaz doma. Ne bodite hudi name, če sem Vas v prejšnjih letih: tako mlad sem bil in tako neumen!« sem jo tolažil in ji božal nagubano in solzno lice, da bi jo tudi s tem prosil odpuščanja za mladostno razposajenost in ji pokazal svoje sočutje z njeno veliko boljo.

Polagoma se je nekoliko umirila. Vendar mi je bilo, ko sem že v temi odhajal iz kovačnice in sem v mrzli noči počasi stopal dol proti domu, pri srcu težko in bolno, da bi postal in bi v tiho božično noč na glas zajokal...

Življenje

France Bevk

Jesenskega deževja ni hotelo biti konec; lilo je od jutra do večera, podobno ploham v mesecu avgustu. Ceste so stale kakor dolge krivuljaste mlakuže; vlaga je plezala po stenah hiš do podstrešja in slikala grde madeže na pobeljena pročelja.

»Saj ne bo mogoče živeti,« je vzdihnila gospa Francka in zastrmela skozi okno.

Tega ni mislila resno. Pred oknom njene vile je stalo drevje, ki je izgubilo zelenje, skozi gole veje se je blestelo veliko belo poslopje. Na vseh vejah in njih mladikah so visele velike bele deževne kaplje, nanižane v majhni razdalji druga poleg druge. In vsaka izmed njih je na visečih mladikah tekla nekam navzdol, se stisnila s svojo sosedo in se utrnila z njo vred in padla v globino... Mimo vrhov dreves pa so begala

črna povesma oblakov, kakor da jih bruha morje neprestano in pošilja na sever.

To opazovanje je napravilo gospo Francko melanholično. Ne radi jesenskega dežja, ki je bil vsako leto, radi njegove nenavadnosti ji je pričelo objemati srce kakor s kleščami.

»Saj ne bo mogoče živeti.«

Pri tem ni mislila na smrt, ampak na življenje. V njenih mislih se je javljalo trpko: ne bi hotela umreti. Imela je moža, ki je bil zanjo predober, vodila in čuvala ga je s svojo ljubeznijo. Mali Trdan je bil čislán človek in je bil prepričan, da ni nič manjši radi tega, ako se smehlja in uboga... Štirje otroci: Bogdan, Slava, Tatjana in Boris so bile štiri punčice njunih oči.

Pa se ni bala zanje, za moža je trepetala. Ne radi tega, da bi otrok ne ljubila; bila je v tisti dobi, ko so ji bili otroci več nego mož, vez njunega prijateljstva. Občutila je, da se bliža nevarnost njemu; podzavestno, kakor iz sanj je to prihajalo vanjo vsak dan ostreje. In ko je za nerazumljivo slutnjo morala poiskati vzrok, je vedela natančno, da izhaja vzrok iz neprestanega deževja, iz bruhajočih elementov neba, ki so bili nenavadni.

Če se je mož za nekaj minut zakesnil zvečer, prej še opazila tega ni, zdaj so njene oči neprestano begale na kuhinjsko uro, ki je tolkla svoj: plek — plek — tako starinsko in nerodno, kakor da se norčuje.

»Kje si bil tako dolgo?«

Trdan jo je pogledal z dolgim pogledom in obesil suknjo na žebelj.

»Povedati bi moral.«

Po večerji je vzel suknjo z žebelja in jo je počasi oblačil, kakor da okleva.

»Kam greš?« ga je vprašala Francka.

In on je odgovoril: »K seji...« Nato je pristavil z nejevoljo, kakor da občuti v osebi svoje žene cokljo na svojih narodnih in stanovskih dolžnostih; tega ni maral: »Ali si postala sitna?«

Ko se je ponoči vrnil, je pogledal po svoji ženi, ki je bila že v postelji. Imela je solzne oči, z nasmehom na licih ga je pozdravila.

Začutil je neznano krivdo na sebi, dasi ni vedel, zakaj. Nagnil se je k nji, da krivdo izpere.

»Kaj jočeš?«

»Tako grdo si mi odgovoril.«

»Ali nisi bila sitna?« je vprašal Trdan z milim glasom, da ni bilo nič očitanja v njem.

»Tako se bojim zate!« je zahlipala v novem joku.

»Kaj ti je?« je nagnil Trdan svoje ustnice v bližino njenega obraza in se je dotaknil z lahkim poljubom solznih lic.

»Smrti se bojim!... Zate!...«

* * *

Ko so se oblaki razpršili, je zapihal severni veter, posušil ceste in vrgel nanje goste množice ljudi. Razigranost je legla vanje. Vse, v dolgih tednih zadržano življenje je hotelo na dan. Z enim udarcem bi bil lahko povzročil prelivanje krvi, z enim migljajem greh. Vse skupaj v smehu, nekaterim radi notranje potrebe, drugim radi zabave.

Množice so se pomikale polpijane po telesišču, med kostanji in platanami, topla luč je sijala na njih obraze.

Vse je bilo zaprto, le ozke prodajalnice časopisov in tobaka so od minute do minute izmenjavale ljudi.

Časopisi so prinašali v velikih črkah vznemirljive vesti, ki so jih nekateri brali v kopicah, drugi se v valovanju mesta niso zmenili za to.

Dve gospodični sta šli po promenadi med dvema moškima; ena je govorila z zvenečim glasom slovensko tako veselo in zvočno, da jo je moral slišati vsakdo.

Iz gruče moških, ki so šli mimo, se je nekdo ozrl in se glasno zakrohotal, da je umrla beseda gospodične že tisti hip. Krohotajoči so odšli dalje.

In ko se je ljudstvo zopet trikrat premešalo, so prikorakali v črno oblečeni mladeniči in peli bojno pesem. Nato so izginili med špalirjem, množica se je zagrnila za njimi, kakor valovi za ladjo; še pesem je umrla daleč na ulici.

Naenkrat sta se pojavila med množico dva človeka, preplašena in upehana, in sta se naglo prerivala med ljudmi ter nekaj iskala.

Iskala nista drugega, nego izhoda med ljudmi. Na vogalu dveh ulic sta zagledala Trdana, ki je stal in gledal pred se, kakor da razmišlja, ali naj se vrže v val obrazov ali ne.

»Naša hiša gori,« mu je dejal eden izmed dveh, ki sta se osvobodila promenade in šla z dolgimi koraki v stranske ulice.

Trdanu je prišla ta beseda tako naglo, da je ni razumel.

»Kaj se je zgodilo?« je vprašal za njima.

»Naša hiša gori,« se je prvi ozrl še enkrat, nato je izginil med nasadi mladih platan. Trdanu se je stisnilo srce.

V tej besedi je bilo mnogo več, nego da gori hiša. Ko je valovila množica po promenadi, ni bilo razločka med plemeni ljudi, če nisi natanko prisluhnil besedi. Zdaj pa je steber dima, ki se je dvigal iz srede poslopja na vogalu ulic, naenkrat razdelil ljudi na dva kraja. Kakor se loči olje od vode, sta planila oba vala vsaksebi.

Smrt!

Kakor splašene ptice so begnili ljudje v stranske ulice in nesli domov svojo bedo in strah. Občutili so, kakor da so sami v sebi in se zaletavajo ob stene svoje duše. Prisluhnil so, če ne bijejo udarci na vrata...

* * *

Trdan je stopil v kuhinjo in obstal za vrati.

Za mizo so pod svetiljko sedeli vsi štirje otroci in imeli knjige pred seboj. Gospa Francka je sedela blizu ognjišča in vezla.

Vsi drugi so se ozrli vanj. Bilo mu je žal, da je vstopil. Če bi bil vstopil v svojo pisarno, bi ga nihče ne bil motil, misleč, da dela. Zdaj so brali vsi na njegovem obrazu, da se je zgodilo nekaj posebnega. Tudi če bi se bil prej spomnil na to, bi tega ne znal prikriti. Zdaj ga je gledala žena in zdelo se mu je, da so se spremenile poteze njenega obraza.

Obrnil se je, da bi skrnil zadrego, slekel suknjo in jo hotel obesiti na žebelj. Zgrešil ga je, suknja je padla na tla.

Žena je priskočila in jo je pobrala, tedaj so se srečale njune roke.

»Kaj ti je? Ves se tresesh!« je dejala.

»Nič,« se je izgovarjal in ji trgala suknjo iz rok. Ko je videl, da ga ženine oči ne izpuste, je bruhnil v eni besedi:

»Požigajo!«

In nič več. Ta beseda je bila tako polna, da so jo razumeli vsi do dna, tisto, kar je oznanjevala v svojem suhem zvoku in tisto, kar je bilo za njo. Bila je razmišljena že tisočkrat, pretehtana že stokrat. Zdaj je padla kakor zrelo jabolko naravnost v naročje in vplivala vse obenem.

Otroci so vzkliknili, gospa Francka je prebledela. Po trenutkih se je morala oprijeti zida.

»Kje gori?«

Trdan je bil zmeden. Zamrmral je le nerazložno besedo in ni vedel, kam naj se dene.

»Ali pridejo k nam?«

»Ne vem,« je vzdihnil. Nato je stopil do vrat in jih odprl, zakaj domislil se je, da je pustil vežo odprto.

Gospa Francka je opazila ta njegov gib in je v hipu izgubila svojo bledoto ter priskočila k njemu.

»Kam greš? Zdaj ne hodi ven!«

»Vežna vrata zaprem,« je dejal. »Vežna vrata moram zapreti,« je ponovil.

»Ali ni nikogar drugega?« je vprašala gospa Francka in se ozrla po otrocih, ki so vstali od mize in od plašnosti niso vedeli, kaj naj storijo.

Tedaj je bil Trdan že na stopnicah in je stopil po jajčastem kamenju v vežo. Prej ni občutil resne groze, le neznana onemogla jeza je kljuvala v njem. Ko je zapiral vrata in je hrušč odjeknil pod stropom, ga je stresnilo.

Ko se je obrnil od vrat, se je preplašil lastnih korakov, ki so odmevali. Postal je, če niso to koraki pred vilo...

Žena ga je vsa onemogla pričakovala pred kuhinjskimi vrati.

»S kom si govoril v veži?«

»Z nikomer!«

»Ali nisi zakričal?«

Pogledal jo je in samo zanikal. Žena je izpraševala z očmi, ali je govoril resnico.

Nato so se zaprli v kuhinjo. Trdan je sedel, a ni bil miren. Vstal je znova in stopil po kuhinji. Skušal je miriti.

»Saj nič ne bo,« je dejal. »Berite dalje, ti delaj svoje delo, da se pomiriš.«

»Prsti so mi odpovedali,« je dejala žena in držala roke v naročju, oči pa ni obrnila od moža. Otroci so gledali v knjige in od razburjenja vidno trepetali.

Čez nekaj časa je vprašala žena: »Pa kako veš, da ne pridejo sem?«

Trdan je skomizgnil z rameni. Tega res ni vedel. Dejal je tako radi tega, ker je to želel.

»Ali ti niso grozili v časopisih?«

»Ah, kaj grožnje! Če bi se vse grožnje spolnile!« je otresal Trdan besedo.

»In vendar se lahko zgodi!« je z glasno besedo pritrjevala gospa Francka svojim mislim.

»Torej, ti želiš, da se mi kaj zgodi!«

»Trdan!« je vzkliknila gospa Francka z vlago v očeh. Kadar je imenovala svojega moža s priimkom, je njena nejevolja priklopela do vrhunca. Tedaj se je mož vselej vdal.

Tudi zdaj je umolknil za hip. Nato je vzkliknil čisto mirno, očetovsko karajoče: »Čemu se pa razburjaš?«

Nekaj trenutkov so bili vsi tiho. Trdan je hodil po kuhinji gori in doli. Razmislil je, da mora vtis novice zmanjšati in je dejal:

»Bogve, če je resnica... Sam nisem videl!«

»Kdo ti je povedal?« je dvignila gospa Francka glavo.

Povedal je ime.

»O, res je, res!« je dejala žena po hipnem premolku. Trdan je razmišljal, po čem žena s tako gotovostjo sklepa, da je to res in ni mogel do dna.

Naenkrat je obstal in pogledal na ženo. Ta je odprla oči in usta in prisluhnila. Vsi štirje otroci so dvignili glave.

Nekdo je potrkal na vežna vrata. Najprej s prsti, nato s pestjo. Udarci so votlo odmevali v poslopju.

Po drugem trkanju je šele moral neznanec opaziti zvonec. Dolgo brnenje se je slišalo po hodniku in nato utihnilo.

Ker je bila ulica samotna, ni segel vrišč vanjo. Redki koraki in glasovi, ki so prihajali skozi, so bili radi tega stokrat slišni. V prisluškovanju vseh, ki so stali v kuhinji, blede kakor kipi, se je slišal še kašelj na cesti. Če bi bilo več ljudi pred hišo, bi se slišal govor ali premikanje nog.

Trdan se je zavedel prvi: »Morda je kak znanec,« je dejal in se prestopil.

Gospa Francka pa je stopila mimo njega na hodnik, odprla vrata salona in zopet prisluhnila.

Nič!

Po prstih se je plazila do okna, odprla narahlo vetrnice, ki so čivkajoče zaškripale, in pogledala na ploščad pred hišo.

V senci dreves je stal pred vrati možki, čigar obraz se je zdel bel kakor sneg; gledal je kvišku.

»Kdo je?« je vprašala in ni skrivala v glasu, da je zelo razburjena.

»Ali je Vaš mož doma?« je vprašal.

»Je,« je dejala. Ni povedal, kdo je, po besedi ga je spoznala.

»Naj ne hodi na ulico,« je dejal.

»Jezus, ali je res?« je vzkliknila gospa Francka polglasno.

Tedaj je nekdo prišel po ulici. Utihnila sta. Bil je možki, ki je držal roke v žepih in tiho požvižgaval pred se ter se ni ozrl.

»Res,« je dejal moški pred vrati, ko je videl, da je zopet sam. »Na štirih krajih so že bili. Naj ne hodi na ulico!...«

Gospa Francka ni slišala več. Videla je človeka, ki je pozdravil z roko in nato izginil po ulici. Ko se je ozrla, je vzkliknila. Za njo je stal njen mož, mrk in bled, kakor da sije smrt iz njegovih oči.

»Smrt!« je pomislila.

»Ali si slišal?« je vprašala.

Trdan je hladno prikimal. »Sem,« je dejal.

Kakor da je v besedici »sem« izražena vrhna mera lahkoživosti, jo je razburila, da je zatrepetala in se ga oklenila: »Kaj misliš storiti?«

»Nič,« se je otresal. »Saj nič ne bo.«

»Ti si tako lahkomišeln!«

Gospa Francka je izbruhnila vso težo slutenj iz preteklih dni. Solze so ji kapale, venomer je ponavljala, da ga bodo umorili, ravno zato, ker je tako ljub, tako dober in nobenemu hudega ne želi.

Trdan jo je zaman tolažil. Počasi je prehajalo to prepričanje od minute do minute tudi vanj in slednjič tudi v otroke.

Iz duš se je raztegnila, iz ozračja in iz krvi se je izcimila smrt in legla na vse stene. Med stenami pa je stalo šestero ljudi in se borilo proti strašni nevidni pošasti, ki je legala nanje in se ožila v špirali, kakor da jih hoče stisniti na sredi in zadušiti. Vsak šum na ulici, vonj dima, ki je prihajal od nekje, šum lastnih stopinj, celo lastna sapa, je vzbujala grozo in večala predslutnjo... Begali so iz salona na hodnik, s hodnika v kuhinjo...

Ko so prišli tja, so se domislili:

»Pojmo v klet!«

»Če zažgejo, tam se podušimo.«

»Pojmo v podstrešje!«

»Smešno! Tam šele bi se nam godilo!«

Stisnjeni v kot so bili prepričani, da mora priti nekaj neznano hudega. V svojih mislih in željah so opustili vse, le eno so držali v rokah, kakor največje in nedotakljivo: življenje.

Še na misel nikomur ni prišlo, kako bi obvaroval hišo pred požarom, imetje pred uničevanjem, le proti grožnji smrti, ki je pritiskala od dveh strani, so dvignili protest in združili vse človeške sile.

Človek, ki hoče živeti, zamenja vse, kar ima, za košček bede, ki se imenuje življenje in je zanj bogastvo...

In vendar je bila ulica prazna. Trdan je stokrat mislil na izgubo vsega, na življenje ne, to se mu je zdelo najmanj. Zdaj je želel preživeti vsaj do drugega dne, če dalje ne.

Avtomobil je trobil v daljavi. Tisti hip je Trdana njegov glas kakor prebudil. Pol zblaznel je planil v svojo delavnico k telefonu:

»Pošljite mi avto!«

Gospa Francka ga je vprašala, kaj se je zgodilo. Ni ji odgovoril drugega, kakor: »Gremo!« Nato ji je vrgel šal preko pleč. Otrokom je pomagal v plašče. »Hitimo! Hitimo!« je podvizal. Sam na svojo suknjo je bil skoraj pozabil.

Sledili so mu kot ovce. Po stopnicah in v vežo. Ključ v vratih je zaškrtal, val zraka in luči je planil v vežo.

Ko so stopili pred vilo, je pridrvel avto in se ustavil tik pred vrati vrtno ograje, zavora je zaškrtala.

V tem hipu je gospa Francka pogledala s prepadlimi očmi Trdana, dvignila je roke, kakor da ga hoče objeti ali kakor da hoče krikniti in se je onesvestila...

Trdan jo je ujel na roké in jo je nesel v avtomobil, kjer je položil njeno glavo v svoje naročje.

»Kam?« je vprašal šofer s suhim glasom, in niti z očesom ni trenil, da se čudi.

Trdan je imenoval vas, kjer je imel sorodnika. Sto kilometrov daleč.

Stroj je zadrdral in planil po podaljšku ulice skozi temen drevored in dosegel glavno cesto.

Tedaj se je Trdan spomnil, da je pozabil zakleniti hišna vrata. Ni se hotel vrniti. Zakaj pred njim je bežalo življenje in on ga je dohiteval od minute do minute, za njim je zaostajala smrt. Čutil je prosto srce, duša se je lomila iz železja.

Ko je bilo mesto za njimi, se je ozrl. Morje svetlobe je ležalo mirno grozeče. In iz tega morja svetlobe se je dvigal siv steber dima in izginjal pod črnim svodom...

Gospa Francka se je predramila iz nezavesti. Počasi je odprla oči in jih uprla v Trdanov obraz ter se lahno, srečno nasmehnila, kakor da ve, da so dohitali življenje, ki teče vštric njih. Počasi je zopet zaprla oči, kakor bi zaspala...